

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh881>

ÇEVİRMEN BİR SİMÜLATÖR MÜ YOKSA “GERÇEK” BİR YAZAR MI? ÇEVİRMENİN ÇEVİRİ SÜRECİNDEKİ KONUMUNUN VENUTİCİ BAKIŞ AÇISINDAN BİR ANALİZİ

Mehmet Cem ODACIOĞLU*
Şaban KÖKTÜRK**
Gülfidan AYTAŞ***

Özet

Yerlileştirme ve yabancılaştırma çeviri stratejilerine değinen ilk çeviribilimci Schleiermacher'in görüşlerini ve Romantik akımın çevirinin yabancılaştırılarak aktarılması gerektiğine dair düşünceleri yirminci yüzyıldaki koşullara göre yeniden ele alan Venuti bunları farklı bir potada eriterek çevirinin görünürlüğü ve görünmezliği kavramlarını ortaya atmıştır. Venutiye göre çevirmen kaynak metni erek kültüre adapte ederek aktardığında, bir diğer ifade ile yerlileştirme çeviri stratejisine başvurduğunda görünmez olmayı ancak yabancılaştırma çeviri stratejisine başvurduğunda görünür olmayı tercih etmektedir. Bir diğer ifade ile çevirmenin görünmezliği çevirinin orijinal dilinde yazılmış gibi okunması, görünürlüğü ise çevirinin erek kitle tarafından çeviri olduğu bilinerek okunması anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada, çevirmenin görünür olmayı tercih ederek bir simülör rolünde çeviri yapmasının mı yoksa görünmez olmayı tercih ederek gerçek bir yazar gibi çeviri yapmasının mı etik olduğu tartışılmış ve çeviribilimsel açıdan en somut araştırma nesnesinin çeviri ürünü olduğu düşünüldüğünde, çevirinin bir bilim dalı olarak olgunlaşmayı sürdürebilmesi ve çeviri metnin de en az kaynak metin kadar orijinal bir metin olduğunu vurgulamak için çevirinin çeviri gibi okunması gerektiği sonucuna varılmıştır. Çalışmada betimleyici yaklaşım uygulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çevirmenin görünürlüğü, çevirmenin görünmezliği, yerlileştirme, yabancılaştırma, Venuti, simülör.

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü

** Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü

*** Okutman, Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü

Translator as a Simulator or A “Real” Author: An Analysis of Translator’s Position in The Translation Process from a Venutian Perspective

Abstract

Discussing the views put forward by the first translation scholar Schleiermacher on domestication and foreignization translation strategies and re-addressing the idea of the romantic movement that translation should be done by using a foreignizing translation strategy, Venuti approached to these matters in a different way in the 20th century and created the concepts of the translator’s visibility and invisibility. According to Venuti, the translator is invisible if he/she translates the source text into the target culture using adaptation or in other words domestication. However, the translator is visible if he/she resorts to foreignizing translation strategy. In other words, the translator’s invisibility means the translation should read like the original whereas his/her visibility means the translation should read like a derivative text or with the awareness that the text is translation.

In this study, it was discussed whether the translator should prefer visibility by playing a simulator role in the translation process or whether he/she is invisible like a real author in the translation activity in terms of ethical issues. When considered that the most concrete research object is the translation product in the translation studies, it was also defended in the study that the translation should read like a translation for the continuous advancement of the discipline and to emphasize the fact that the translated text is as much important as the source text. In the study, descriptive approach was used.

Key Words: *Translator’s visibility, translator’s invisibility, domestication, foreignization, Venuti, simulator.*

Giriş

İlk defa Schleiermacher’ın değindiği yerleştirme ve yabancılaştırma çeviri stratejilerinin Romantik akımda üstlendiği işlevler, günümüz koşullarında Amerikan çeviribilimci Venuti tarafından azınlık kültürleri/dillerinin ve sömürge sonrası dönemin incelenmesi suretiyle farklı bir perspektifte ele alınmaya başlanmıştır. Venuti bu kavramları tanımlarken ayrıca çevirmenin görünürlüğü ve görünmezliği gibi kavramlar üzerinde durmakta ve çeviri eserlerin de en az kaynak metin kadar önemli ve başlı başına bir eser olduğunu belirtmektedir. Bununla ilgili ayrıntılı bilgi birinci bölümde verilmektedir.

Çevirmen bir Simülâtör mü yoksa “Gerçek” bir yazar mı?

Bu çalışmada, çevirmenin görünür olmayı tercih ederek bir simülâtör¹ rolünde çeviri yapmasının mı yoksa görünmez olmayı benimseyerek gerçek bir yazara dönüşmesinin mi çeviribilim açısından etik olduğu tartışılmış ve çeviri ürününün çeviribilimsel açıdan en somut araştırma nesneni olmasından hareketle, çevirinin de çeviri eser gibi okunması gerekip gerekmediği tartışmaya açılmıştır.

Bununla paralel olarak bu çalışmanın yapılmasının nedeni, farklı bir perpespektifle Venuti'nin ele aldığı söz konusu kavramları yine paralel ancak kısmen değişik bir akış açısıyla sunmaktır. Konuyla ilgili olarak ayrıntılı açıklamalar birinci bölümde ele alınmaktadır. Çalışmada konunun daha net anlaşılması açısından betimleyici ve metne dayalı bir yaklaşım izlenmiştir.

1. Schleiermacher'in Yerlileştirme ve Yabancılaştırma Kavramları: Venuti'nin Bu Kavramlara İlişkin Katkılarıyla Ortaya Çıkan Çevirmenin Görünürlüğü ve Görünmezliği

İlk çeviribilimci olarak kabul edilen Alman Romantik akımının savunucularından Friedrich Schleiermacher 1813 yılında “Über die Verschiedenen Methoden des Übersetzens” (“Farklı Çeviri Yöntemleri Üzerine”) başlıklı bir konuşmasında çevirmeni sözlü (Alm: *dolmetscher*) ve yazılı (Alman: *übersetzer*) olarak ikiye ayırmaktadır. Bununla birlikte Schleiermacher kullanmalık ve ticari metinlerin çevirisiyle uğraşan çevirmenleri sözlü çeviri; bilimsel sanatsal metinlerin çevirisiyle uğraşan çevirmenleri ise yazılı çeviri grubuna dahil etmekte ve iki çeviri stratejisinden bahsetmektedir: Bunlar yerlileştirme ve yabancılaştırma çeviri stratejileri olarak bilinir. Çevirmen okuru yazara götürüyorsa yabancılaştırma; yazarı okuyucuya götürüyorsa yerlileştirme çeviri stratejisine başvurmaktadır. Schleiermacher, Romantik akımın savunucularından olduğundan yabancılaştırma çeviri stratejisini benimsemektedir (ayrıca bkz. Munday, 2012: 45-47; Gürçağlar, 2011: 109-111). Bu stratejilerle ilgili yazar Roald Dahl'ın yazdığı *George's Marvellous Medicine* (*George'un Harika İlacı*) adlı eserin Türkçeye Cem Akaş tarafından *Okan'ın Harika İlacı* olarak çevrilmesi örnek verilebilir. Çevirmen Akaş, George özel ismini Türk çocuk okuyucularının hikayenin kahramanını kendilerinden biri gibi hissetmesi için Okan olarak çevirmiş ve yerlileştirme çeviri stratejisine başvurmuştur. Ayrıca bu örnekte, yazar okuyucuya taşınmıştır. Çevirmen, Okan yerine George'u

¹ Benzetici, taklitçi anlamlarına gelen bir sözcük.

kullansaydı, yabancılaştırma yapmış olacak ve okuyucu yazara gtrlecekti. Bu stratejilerle ilgili daha pek çok örnek sunulabilir. Ancak burada asıl dikkat çeken 19. Yüzyılda ortaya atılan ve bugün çevirilerde sık sık başvurulan bu iki eviri stratejisini Venuti'nin ele alış şeklinin değişik olmasıdır.

Venuti bu iki stratejiden yola çıkarak çevirmenin grnrlğve grnmezliđi² kavramları üzerinde durmakta ve yerlileştirme& yabancılaştırma stratejilerini farklı bir bakış açısıyla ele almaktadır. Bir diğer ifade ile, Venuti de Schleiermacher gibi yerlileştirme eviri stratejisi yerine yabancılaştırmayı savunmaktadır ancak Venuti romantik akımın bir savunucusu değildir. Venuti'nin yabancılaştırmayı savunmasının nedeni yerlileştirmenin etnosentrik bir yapıda olmasıdır. Bu nedenle yabancı metnin sahip olduğu kültürel ve dilsel değerlerin erek kitlenin beklentilerine uydurulmak düşüncesiyle uyarlama yoluna gidilmesini eleştirir (bkz. Munday, 2012: 218). Zira Venuti için azınlık dilleri (minör) ve kültürleri de en az birincil diller (majör diller) kadar önemlidir. Bu nedenle, Munday'in de ileri sürdüğü gibi yabancılaştırmada yabancı metin erek kitleye aynen taşınmakta, kültürel&dilsel adaptasyon uygulanmamaktadır. Bu şekilde de erek kitlede hakim olan baskın kültürel ve dilsel değerler dışarıda tutulmaktadır (Munday, 2012: 218-219). Yabancılaştırmanın bir eviri stratejisi olarak Venuti tarafından benimsenmesinin nedeni çevirinin günümüzde hak ettiği saygıyı göremediği gibi kenara itilmış bir olgu niteliği göstermesidir. Bunda gerek akademisyenlerin gerekse de yayınevlerinin vb. eviriye gerekli önemi vermemesi ve evirmenleri ilgilendiren telif hakkı kanunlarının onların çıkarlarını gözetecek doğrultuda hazırlanmaması gibi pek çok faktör etkilidir (bkz. Venuti, 1998).

Venuti, evirinin kenarda kalmasının nedenlerinden birini de İngilizce'nin diğer dünya dilleri üstünde bir baskı oluşturması olduğunu belirtmektedir zira İngilizceye yapılan çeviriler azken, İngilizce'den yapılan çeviriler çok yüksek boyutlara ulaşmıştır. Bu stnlk, İngilizce karşısında diğer dillerin ve bu dillerin konuşulduğu medeniyetlerin bağımlı bir kimlik haline gelmesine neden olmuştur ve olmaktadır. Bu bağımlı kimlikler genelde az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda ortaya çıkar. İngilizce'nin baskıcı

² Görünmezlik Venuti tarafından çevirmenin ağdaş Anglo-Amerikan kültüründeki durumu ve etkinliğini tasvir etmek üzere kullanılır (bkz. Venuti, 1995:1)

Çevirmen bir Simülâtör mü yoksa “Gerçek” bir yazar mı?

bu özelliği çeviri açısından birtakım asimetriler ve eşitsiz bir duruma neden olduğundan, çeviride skandallar meydana gelmekte ve çeviri kenara itilmektedir (Venuti, 1998: 1-7). Venutiye göre bunun önlenmesi ve sosyo-kültürel çerçevenin değer güdümlü doğasının dikkate alınması için çeviribilimin kapsamı genişlemek zorundadır. Bu nedenle Venuti Toury'nin değer yargılarından arındırılmış normlarını ve çeviri kanunlarını öne çıkaran betimleyici çeviri modelini eleştirir (Munday, 2012: 216-217).

Bunlarla paralel olarak Venuti'ye göre çeviri çalışmaları veya çevirinin bir bilim olarak gelişmesi 1980'li yıllarda kayda değer bir gelişme gösterse de, akademik açıdan tam anlamıyla bir başarı yakalayamamıştır çünkü çeviride pek çok bölünmüş ve bütünsellikten uzak yöntem, kuram, yaklaşım ve pedagoji söz konusudur. Yabancı dil eğitimi veren kurumlar dahi çeviriye gerekli önemi vermemektedir. Bu nedenle, disiplinler arası dar bir çevreye sıkışıp kalan çeviri akademik ortamda, tartışmalarda ve yayınlarda yenilikler ortaya koyamamaktadır. Bunun neticesinde ise kültürel, politik ve kuramsal problemler belirir. Venuti'nin de sorguladığı gibi acaba kuramcılar çeviriye daha geniş bir kitleye ulaştırabilecek midir? Unutulmamalıdır ki yöntemsel açıdan farklı farklı görüşlerin olması veya bölünmüş kuramların varlığı çeviriye ve çeviri çalışmalarını kültürel söylemin dışına itmektir (Venuti, 1998:8).

Dil, semiyotik bir rejim³ (göstergeci rejim veya dil) himayesinde formların bir araya gelmesiyle oluşan kolektif bir güçtür. Dili oluşturan formlar standart bir lehçenin himayesi altında hiyerarşik bir yapı izlemektedir. Ancak standart bile olsa aynı dil içinde farklı bölgesel ve toplumsal ağızlar, jargonlar, değişik sloganlar vb. bulunmaktadır. Venuti'nin majör yani asıl/birincil dil olarak kabul ettiği dili şekillendiren bir de minör yani ikincil değişkenler söz konusudur. Bu noktada Venuti ayrıca "remainder" olarak geçen bir kavramdan bahsetmektedir. Remainder'in Türkçe karşılığı geri kalan kısım veya tortu demektir. "Remainder" asıl veya birincil dili (majör dili) tehdit eden bir kavramdır çünkü bu kavramla yabancı dilden özellikle İngilizce'ye yapılan çevirilerde, kaynak metin unsurunun hedef dilde aynen bırakılması kast edilir. Yani kaynak metinden bazı unsurlar çeviride aynen bırakılarak hedef dilde bir tortu özelliği göstermektedir. Aslında bu,

³ Semiyotik rejimle kast edilen her şeyin İngilizce sözcüklerle ifade edilmesidir.

İngilizce'nin içine yabancı veya arkaik⁴ terimler sokarak, Venuti'nin tabiriyle bu baskıcı dilin semiyotik rejimini sarsmak için önerilmektedir. Bu açıdan, Venuti'nin yabancı metinlerin yabancılığına önem verdiğini ve yabancılaştırma⁵ yöntemini savunduğunu bir kez daha söyleyebiliriz zira Venuti'ye göre iyi çeviri hedef okuyucuyu aydınlatan ve yabancı bir metnin yabancılığını belirten çeviridir. Çeviride etik olan unsur budur. "Remainder"ların çeviri vasıtasıyla erek ortama sokulmasıyla dilde homojen yapı yerini heterojen bir yapıya bırakır. Bazen özellikle edebi eserlerin çevirisinde, bu etki artırılarak majör (birincil/asıl) dilin konumu sarsılır ve minör (ikincil) dil⁶ kullanımıyla minör (ikincil) bir edebiyat meydana gelir. Bu bilgiler ışığında, Venuti'nin de minör/ikincil edebiyatı desteklediğini söyleyebiliriz. Venuti, İngilizce'nin baskıcılığına karşı kendi kültürlerinde önemsiz olarak görülen veya kenara itilen yabancı metinlerin çevirisine daha fazla önem vermektedir. Özellikle ABD'nin ekonomik ve politik egemenliği ve baskınlığı sonucu, İngilizce kültürel bir narsizm anlayışıyla birincil kabul edilirken diğer yabancı diller ve kültürler ikincil olarak görülmektedir. Venuti'ye göre ise bu durum çeviride yabancılaştırma yöntemiyle sarsılmalıdır. Ayrıca ikincil edebiyatın amacı birincil olana karşı çıkmak ve yeni bir dil oluşturmaktan ziyade İngilizce'deki değişkenleri artırarak bu dilin oluşturduğu baskıyı azaltmak ve sorgulamaktır. Venuti'nin ayrıca İngilizce'ye yapılan çevirilerde arkaik dilin kullanılmasını savunması (krş. Schleiermacher'in görüşleri) dilbilim odaklı yöntemlerin sorgulanmasına da yol açmaktadır zira konservatif olarak nitelendirilebilecek olan bu yöntemler sadece metinle alakalı dilbilimsel unsurlarla sınırlıdır. Bu modellerin varlığı

⁴Tıpkı Venuti gibi Schleiermacher de çevirmenin kaynak metnin içerik ve dilini hedef dilde koruması, arkaik dil kullanması ve yabancı unsurlara önem vermesi gerektiğini belirtir (Gürçağlar, 2011: 111) O halde yabancılaştırma yöntemiyle hedef metinde arkaik kelimelerin varlığı arasında bir paralellik vardır. Venuti'nin, yabancılaştırma yöntemini uygulamasının diğer bir önemli nedeni de çevirinin sosyal ve kültürel yönüne değinerek, yabancı kültürlerin hedef okuyucu tarafından tanınmasını ve anlaşılmasını sağlamaktır.

⁵ Yabancılaştırma yöntemi; sözcüğü sözcüğüne çeviri, erek kültürün kabul etmeyeceği bir kaynak metnin çevrilmesi, erek kültür veya dilde marjinal biçimlerin tercih edilmesini vs içermektedir (Gürçağlar, 2011: 146) Venuti ayrıca akıcı çeviri rejimini yıkarak, ağırlığı kaynak metne vermektedir (Gürçağlar, 2005: 23). Bu açıdan Itamar Evan Zohar ve Toury'den farklı düşündüğu söylenebilir. Diğer bir açıdan da Venuti'nin, akıcı çeviri anlayışını eleştirerek, çevirmenin görünür olmasını savunduğu söylenebilir. Yabancılaştırma yöntemi, hedef dilde mevcut ve baskın kültürel değerleri göz ardı eden ve yabancı bir metnin yabancı unsurlarını veya kültürünü ön plana çıkaran çeviri demektir (Munday, 2006: 147).

⁶ Joual dili

Çevirmen bir Simülâtör mü yoksa “Gerçek” bir yazar mı?

çevirmenin kültürel ve sosyal yenilikler veya değişmeler karşısında elini kolunu bağlayabilir. Çeviriyi sadece nesnel dilbilim yöntemlerine göre ele almak onu kenara itebilmektedir. Bununla paralel olarak, Venuti Gideon Toury⁷ ve Itamar Evan Zohar'ın kuramlarını da eleştirmektedir. Toury normlarıyla, çeviride önemli olanın hedef kültür olduğunu belirterek yerleştirme veya kendi tabiriyle "kabul edilebilirlik" (acceptability)⁸ yaklaşımına önem vermekte ve kaynak metnin yabancılığını büyük orada göz ardı etmektedir. Venuti ise “çeviri şayet evrensel bir olguysa sadece İngilizce'nin baskısı altında yürütülen bir olgu olarak düşünülmemelidir” çıkarımından hareketle yabancı metinlerin yabancılığına yani yabancılaştırma yöntemine önem vermektedir. O halde "remainder", Venuti için büyük önem arz eden bir kavramdır. DeLuz ve Guattari'nin de belirttiği gibi dili "tek merkezden ibaret sayan ve homojenleştiren bilimsel modeller", kültürel ve sosyal unsurları da ön plana çıkaracak yeni yaklaşımlarla desteklenmeli ve dilin heterojen olduğu gerçeği de kabul edilmelidir (bkz. Venuti, 1998: 8-30).

Çevirinin bugünün koşullarında kenara itilmesi veya marjinal bir konumda olmasının en önemli nedenlerinden biri de "yazarlık" kavramının algılanma şeklidir. Bu kavram çoğunlukla orijinal ve özgün metinler için kullanılırken, çevirmen yazar olarak görülmemektedir. Zira çeviri kimine göre bir taklittir, aslının kopyasıdır. Çeviri metin ikinci konumda ve türevseldir. Dolayısıyla, yazarlık kavramıyla ilişkilendirilemez. Hatta bazılarında göre çeviri metin çarpıtılmış ve yozlaşmış bir metindir. Çevirinin bu şekilde algılanmasının nedeni aslında görüldüğü gibi olmayabilir zira çevirmen yabancı bir metnin dilsel ve kültürel unsurlarını erek kültüre aktarırken, aslında özgün olduğu varsayılan asıl metnin yani kaynak metnin bazı açıklarını yakalayabilir. Kaynak metin yazarı eserini oluştururken pekala başka bir eseri taklit etmiş veya önceden bilinen öyküleri yeniden kurgulayarak derlemiş olabilir. Bunun açığa çıkmasını istemeyen yazar bu noktada çeviriye karşı önyargılı davranarak, onun taklit bir eser olduğu suçlamasıyla üste çıkmaya çalışıyordur. Bu gibi nedenlerle kaynak metin

⁷ Lawrence Venuti'ye göre Toury'nin nesnellik anlayışı yoruma yer vermemektedir (Gürçağlar, 2005: 24).

⁸ Kabul edilebilirlik ölçütü hedef okuyucunun çeviriyi kabul edip etmemesidir. Dolayısıyla, kabul edilebilirlikle hedef odaklı bir yaklaşım benimsenmektedir. Eğer bir metin çevrildiği dilin kültürüne uygun olarak çevrilmiş veya yerleştirilmişse büyük olasılıkla kabul edilir bir metin niteliğindedir.

yazarları tarafından çoğunlukla çevirinin amatör ve hatalarla dolu bir eser olduğu iddia edilmekte ve yazarlık kavramının kaynak metne has olduğu ileri sürülmektedir. Kimileri bunu daha da ileri götürerek çevirinin bir fırsatçılık olduğunu ve orijinal metni suistimal ettiğini dahi düşünmektedir. Yayınevleri ve akademik kurumlar da çevirinin kaynak metnin doğru ve tam anlamıyla anlaşılması için yeterli olmadığını belirleterek onu ikincil plana atmaktadır. Ancak Şu unutulmamalıdır ki aslında çeviriyi önemsemeyen ve orijinal olmadığını iddia eden bu kurumlar eviri araştırmalarında ve eviribilimdeki kuramları öğrenip tanırken çevrilmiş eserlerden yararlanmaktadır. Bu da bir ironidir. Yabancı dil eğitimi veren bazı niversiteler ve akademisyenler de çevirinin sadece dilsel bir olgu olduğunu düşünebilir ve asıl önemi yabancı dillerin öğretilmesine verdiği için çevirinin konumunu ikinci plana atabilir. Hatta bazı yabancı dil uzmanları ve akademisyenler, çevirinin kültürel yönünden ziyade dilsel bir olgu olduğu saplantısıyla hareket ettiklerinden çevirinin kültürel boyutu göz ardı edilebilmekte ve bu çevreler arasında aslında bir çeşit elitizm veya kendini beğenmişlik ortaya çıkabilmektedir. Çeviri bu suçlamalar altında ve farklı düşüncelerle uzunca bir dönem özellikle edebiyat alanında ihmal edilmiş ve kenarda bırakılmıştır. Ancak burada önemli olan bir nokta bulunmaktadır. Bazı yazarlar sansürden kaçmak için yazdıkları özgün eserleri kimi zaman eviriymiş gibi gösterebilir. Sözde eviriler, okuyucular tarafından eviri olarak algılansa da, kaynak metin olduklarından gerçekte orijinaldir ve yazarlık kavramıyla ilişkilendirilmesi gerekir zira daha önce de belirtildiği gibi kimilerinin iddialarına göre yazarlık kavramı kaynak metin demektir. Ancak kaynak metin yazarının ideolojik bazı nedenlerle eserinin eviri olduğunu iddia etmesi veya yerden yere vurulan çeviriden medet umması bir çelişki değil midir? Ayrıca bazı yazarlar eserlerini oluştururken onu başka kaynaklara başvurarak derleyebilir. Kaynak metin dahi derlenerek oluşturuluyorsa, çevirinin taklit olduğu suçlamasıyla kenara itilmesi haksızlık değil midir? İşte bu sebeble, yazarlık kavramının da orijinal olup olmadığının sorgulanması gerekmektedir. Bu bilgiler ışığı altında, çevirinin de bir yazarlık olduğu düşüncesi kaçınılmazdır. Venuti'ye göre eviri her ne kadar kendiliğinden ortaya çıkmamış olsa da bir yazarlıktır ve pek çok farklı kültürel ve sosyal faktörün etkisiyle gelişir. Çeviri bu yönleriyle, kurumsal sınırları aşan bir olgudur ve pek çok faktörün göz önüne alınmasını gerekli kılar. Bu sebeplerle, eviri bir skandaldır (Venuti, 1998: 31-46).

Çevirmen bir Simülâtör mü yoksa “Gerçek” bir yazar mı?

Çevirmenin taklitçi olarak görülmesinin bir diğere nedeni de çoğunlukla kaynak metnin yazarının yararlandığı telif haklarından mahrum olmasıdır. Telif hakları fikri eserlerin sahiplerini denetleyen yasal düzenlemeler ve kanunlardır. Çeviriyle ilgili olarak telif hakları oldukça sınırlı bir konuma sahiptir. Telif hakları, 18.yüzyıldan itibaren yazarlara eserini çoğaltma ve yayınlama hakkı vermiştir. Bu açıdan telif hakları öncelikli olarak yazarları korumak amaçlı oluşturulmuş düzenlemelerdir. Günümüze baktığımızda, mevcut telif hakları kanunlarının çevirmene çevirdiği metin üzerinden sert kısıtlamalar getirdiğini görüyoruz. Bu kısıtlamalar beraberinde ciddi problemlere de yol açmaktadır zira çevirmenlerin hakları yazarın haklarına oranla daha az önemsenmekte, çevirmen yazara bağımlı hale gelmekte ve çeviriden elde edilen kardaki payı da azaltılmaktadır. O halde günümüzdeki telif hakları kanunlarının çevirmen açısından ekonomik olumsuzluklar doğurduğu aşikardır. Bu riskle karşılaşmak istemeyen çevirmenler ve hatta çeviri eğitimi alan bireyler veya çevirmen adayları şevkleri kırıldığı için çeviriye bir meslek olarak yapmaktan dahi vazgeçebilmektedir. Günümüzdeki telif hakları kanunları, çevirmeni sadece bir işçi olarak tanımlamakta ve onun pazarlık yapma hakkını bile elinden almaktadır. Ün yapmış çevirmenler istisna olabilir ancak onlar da kaynak metnin yazarına bağımlı olarak görülme kurtulamamaktadır. Bu açıdan denebilir ki eski zamanlarda, telif hakları çevirmenleri koruyan bir nitelikteyken, günümüzde ise bu amacından sapmıştır. Eskiden çevirmenler kaynak metnin yazarından bile daha önemli bir konumda görülebiliyordu ve pek çok ayrıcalığa sahipti. Şimdiyse, çeviri türevsel bir metin olarak düşünüldüğünden hakiki metnin yazarı daha büyük olanaklara sahip durumdadır. Ancak Venuti, çevirmenin aslında bir yazar olduğunu ve kendi kültürüne yani erek kültüre çeviri yaparken kelimeleri ve düşünceleri yeniden oluşturduğu için yazarlık pozisyonuna terfi etmesi gerektiğini belirtmektedir. O halde çeviri ikincil plana atılmamalı ve taklit, hatalı ve öykünmecî olarak düşünülmemelidir. Zaman zaman telif hakları kanunlarında düzenlemeler yapılmıştır. Rome Revision (1928) of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works bu açıdan bir öneme sahiptir. Ancak bu sözleşmede geçen *droit moral* (ahlaki haklar) çevirmenleri kısıtlamaya devam etmekte ve onun yazarlık pozisyonunda olduğu gerçeği önemsenmemektedir. Ayrıca 22 Kasım 1976'da Nairobi'deki Genel Konferansta bir UNESCO tavsiyesi yayınlanmıştır. Tavsiyede, çevirmenlerin statülerinin geliştirilmesi yer alıyordu. Ancak bu tavsiye, Berne

Convention (Bern Sözleşmesinin) tekrarı niteliğinde olduğundan çevirmenlerin yazara bağımlı olması sorunu çözülememiştir. Yukarıda belirtilenlerin aksine çok eskilere baktığımızda, 1850'den önce geçmişte bir mahkemenin çevirmenin kaynak metni erek kültürde yeniden ifade ettiği için bir taklitçi değil yazar olduğuna kararını verdiğini görmekteyiz. Çevirmen eseri çevirirken bir emek harcamıştır dolayısıyla ürettiği eser bağı başına orijinaldir. Çevirmenler çevirmen haklarını koruyan bu dönemlerde çeviri sürecinde özgürce hareket edebilmekteydi ve çeviri eserin yayınlaması yetkisi kendisine aitti. Hatta geçmişte yaşanan çok ilginç bir diğer durum da bir gazetenin çevirmenden izin almadan çevirisini yayınladığı için mahkeme tarafından cezalandırılmasıydı. Üstelik bu gazete asıl yazardan çeviri haklarını zaten satın almıştı ki tek hatası çevirmenin iznine başvurmayı unutmuş olmasıydı. Venuti'ye göre yazarlık bireysel değildir, kolektif bir olgudur. Sosyal bir grubun ortak çalışmasıdır. Dolayısıyla, orijinal metni yazanın yazar olarak nitelendirilip, çevirmenin taklitçi olduğuna iddia etmek yanlıştır. Buna paralel olarak, günümüzde de geçmişteki uygulamaların devam ettirilmesi, yani kaynak metin yazarının çevirideki haklarının çeviri eserin de orijinal olduğuna düşüncesinden hareketle kısıtlanması çevirmenlerin haklarını artıracaktır. Yazarların çeviri üstündeki haklarının azaltılmasıyla, çevirmenler çevirilerini daha rahat ve cesurca yapabilecektir. Ancak anlaşılabilirliği gibi, hala telif haklarıyla ilgili kanunlarda sorunlar vardır ve çevirmenler hala yazara bağımlı hale getirilmektedir. Bu da çeviri faaliyetlerini azaltmakta ve çevirmenleri yaptığı işten soğutmaktadır. İşte bu yüzden çeviri kenara itilmiştir (Venuti, 1998: 47-66).

Ancak çeviri, pek çok gelişmekte olan ülkede, yani İngiltere, Amerika ve hatta Fransaya bağımlı olan ülkelerde, hep bir ihtiyaç olmuştur. Çeviri ayrıca sömürge döneminde sömürgecilere ait dillerin⁹ sömürgeleştirilen veya ötekileştirilen bölgelerde yayılmasıyla daha bir önem kazanmıştır. Hatta sömürgeleştirme faaliyetlerinin bittiği dönemde (dekolonizasyon) Batılı ülkelerin (başta Amerika ve İngiltere) siyasi konumlarını korumak ve ekonomik büyümelerini sürdürmek için çeviriye ihtiyaçları vardı. Amerika, Asya ve Afrika gibi ülkeler, sömürgeci emperyalist ülkeler tarafından Batı'ya ait dini, siyasi vb metinlerin çevirisi yapılmıyaydı sömürgeleştirilemeyebilirdi. Uluslararası şirketlerin şu anki neokolonyel (yeni sömürgecilik)

⁹ Sömürgecilerin kendi söylemlerini dayatması aslında bir tür aşğılık kompleksinden ileri geliyor olabilir.

Çevirmen bir Simülâtör mü yoksa “Gerçek” bir yazar mı?

faaliyetlerinin de çeviri olmadan gerçekleşmesi zordur. Bu şirketler; kullanma kılavuzları, ticari sözleşmeler ve reklam metinlerinin vb çevirisi yoluyla deniz aşırı piyasaları sömürgeleştirebilme gücüne sahiptir. Çeviri faaliyetleri zaman zaman anti kolonyel (sömürge karşıtı) militan ulusalcılığına dahi katkı yapabilmekte ve bu anlamda bir bilinç oluşturabilmektedir. Bu açıdan, UNESCO istatistiklerine göre 1955 ve 1980'ler arası en çok çevrilen yazarın Lenin olması ilginçtir. Bununla beraber gelişmekte olan ülkelerde çeviri, okuma ve yayıncılık faaliyetlerini teşvik ederken, yerel edebiyatların zenginleşmesine de katkı yapabilir¹⁰. O halde denebilir ki çeviriye ihtiyacı olan uluslar günümüzde genelde Batı'ya bağımlı durumdadır. Ancak artık küreselleşme söz konusu olduğundan çeviriye gelişmekte olan ülkelerin verdiği önem kadar hegemonik kültürler de önem vermektedir. Aslında hegemonik kültürlerin çeviriden beklentisi aksayan yönlerini tespit ederek çözüme, edebi eserleri ve ticari yöntemleri vb yenilemektir. Gelişmekte olan ülkelerde ise çeviri direnç gösterme ve buna bağlı olarak kendini geliştirme maksadıyla yapılmaktadır. Çeviri alanında hala İngilizce'den yapılan çevirilerin hakim olması, küresel ekonomide çevirinin statüsünü tartışmaya açık bir hale getirir. İngilizce'nin bu konumu ve oluşturduğu asimetric ortam sonucu özellikle Anglo-Amerikan kültürlerinde çeviri kenara itilmektedir. Bununla bağlantılı olarak Afrika, Asya ve Güney Amerika'daki dillerde yazılan yayımlar da yayıncıların ilgisini pek çekmemektedir. Dolayısıyla, İngilizce'den çevirilere çok fazla para harcanırken, İngilizce'ye yapılan çevirilere az yatırım yapılmaktadır. İngilizce'nin konumuyla ilgili olarak Venuti'nin Çin örneğini inceleyecek olursak, Çin'de 1991 yılına kadar kapsamlı bir telif hakkı yasası bulunmamaktaydı ve yazılan eserlerin çoğu ya derleme ya da ticari amaç dışında yazılmış eserlerden oluşmaktaydı ancak, Çin'in 1992'de Berne (Bern) Sözleşmesini imzalamasıyla, telif hakları kanunu gündeme gelebildi. Telif hakları kanunları aslında Çin'deki çevirilerde azalmaya yol açtı zira hükümet yabancı eserlerin sosyalist düzene zarar verebileceği düşüncesiyle başka dillerden yapılan çevirilere büyük oranda sınırlamalar getirdi. Yerel yayınevleri sadece İngiliz ve Amerikan bestseller eserlerine yatırım yaptı çünkü kendi kültürlerini yansıtan edebi eserler rağbet görmüyordu. Dolayısıyla yerel dillerin, edebiyatların ve "okuyuculuk" kavramının gelişmesi sınırlandı. Özellikle Hindistan ve İngilizleştirilen

¹⁰ 1940'lı yıllarda Hasan Ali Yücel Milli eğitim bakanıyken kurulan Tercüme Bürosunun yaptığı çeviriler sayesinde pek çok klasik ve filozofik eser (kanon eserler) dilimize kazandırılmıştır.

Afrika ülkelerinde de İngilizce yerel dillerin yerini almış adeta onların anadili haline gelmişti. Sömürgeleştirilen bu ülkeler de İngilizce'nin etkisi altında kalarak sadece yabancı metinlere odaklandı. Ancak bir de şöyle bir gerçek vardı ki İngilizce yazılmış metinler yerel kültürleri yansıtmıyordu ve yanlış olma olasılığı vardı. Örneğin, İngiliz bir ders kitabı Afrikalı bir okuyucu için yazılırsa, onun yaşadığı coğrafik konumun değerlerini veya kültürel farklılıklarını göz ardı edebilirdi veya edebilir. Bununla beraber sömürgeleştirilen Afrika, Asya ve Güney Amerika gibi ülkeler özellikle bilimsel, teknik ve edebi metinlerin çevirisi konusunda Batı'ya (hegemonik kültüre) yönelmiş veya zorunda bırakılmıştır. Sömürgeleştirme döneminde çeviri aracılığı ile misyonerlik faaliyetleri de yürütülmüştür. Paralel olarak, John Bunyan'ın *Pilgrim's Progress* adlı eseri Yoruba, Efik ve Hausa dillerine çevrildi. Bu dönemde yukarıda bahsedildiği gibi İngiliz ders kitapları yerel (sömürgeleştirilen veya ötekileştirilen) uygarlıkların dillerine de çevrildi. Sömürgeci ülkeler bu sayede hegemonik güçlerini artırdı ve çeviri faaliyetleri hızlandırıldı. O halde sömürgeci devletlerin kendi kültürlerini sömürgeleştirilen ülkelere yaymak ve bu ülkeleri istediği gibi yönlendirebilmek maksadıyla çeviriyi kasıtlı olarak kullandığı ileri sürülebilir. Tabii bu durum o bölgelerde ulusalcılık bilincinin ilk başta ortaya çıkmasını da engellemiştir. Ancak Batı'dan yapılan çeviriler aslında sömürgeleştirilen ülkeleri diriltti de. Bhabba'nın tabiriyle bu çeviriler sayesinde aslında bir "ambivalence" oluştu. Sömürgecilerin amacı kendine benzeyen ancak asla tam bir Batılı olamayacak taklitçi bir temsilini yaratmaktı. Ancak ötekileştirilen halk, Batı'ya benzemeye çalışırken ona bir yakınlık¹¹ duyduğu gibi zamanla ulusalcılık bilincinin gelişmesiyle beraber nefret de duymaya başladı ("ambivalence"). Bunun sonucunda sömürgecilerin otoritesi sarsıldı. Yani aslında Batı istemediği bir durumla karşı karşıya kaldı. Şöyle ki: Thomas Macaulay, Hintlileri renk ve kan olarak Hindistanlı görürken, tat ve fikir olarak İngiliz şeklinde tanımlıyordu. Macaulay'e göre, Hintli tercümanlar Arapça ve Sanskritçe yerine İngilizce öğrenmeliydi. Ancak bu hareket sömürgeci ülkelerin başına pek çok bela da getirmiştir. Örneğin Nijeryalı romancı Chinua Achebe her ne kadar romanlarını İngilizce yazıyor da olsa aslında amacı sömürgeci Batı'nın zalimliğini eleştirmektir. Achebe, İngilizce

¹¹ Ayrıca bu yakınlıkla beraber, Homi Bhabba'nın tabiriyle mimikri, taklitçi bir öteki imajı oluştu. Öteki yani sömürgeleştirilen halklar dolayısıyla hibrit (melez) bir kültür oluşturdular. Bu dönemde yapılan çeviriler de melez olarak kabul ediliyordu.

Çevirmen bir Simülâtör mü yoksa “Gerçek” bir yazar mı?

yazdığı *Things Fall Apart* romanında Vinay ve Darbelnet tarafından ortaya konan Calque çeviri stratejisini kullanarak aslında sömürgeci söyleme karşı bir sömürge sonrası söylem ortaya koyuyordu. Çin de çeviriyi kendini geliştirmek için kullanmış ve Batı'dan pek çok bilim kurgu, filozofik eser vb gerek yerlileştirme gerekse de yabancılaştırma stratejileriyle çevirerek bir modernizasyon programı takip etmiştir. 1960-70lerde ise, ABD'de Güney Amerika edebiyatı önem kazandı. Arjantinli yazar Luis Borges ve Kolombiyalı yazar Gabriel Garcia Marquez'in eserleri İngilizce'ye çevrildi. Yani Hispanik edebiyat çevirilerinde bir patlama oldu. Aslında bunda Küba devrimi gibi politik olaylar etkiliydi. Bu gelişmelere bakıldığında, çeviri Batı'nın planlarının aksine sömürgeleştirilen ülkelerin ulusal bilinç geliştirmesine yardımcı olduğu gibi, özellikle 20.yüzyıldan itibaren başka dillerden (İngilizce'ye) de gitgide atran bir oranda yapılmaya başlanmıştır.Yine de hegemonik ülkelerde; orijinal yazarlık ve kültürel orijinallik ısrarı çeviriyi halen ikinci sıraya itmeye devam etmekte ve onu türetilmiş bir eser olarak görmektedir. Dolayısıyla, ABD ve Birleşik krallıkta çeviri halen yazar, eleştirmen, akademisyen ve öğretmenler tarafından göz ardı edilmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde, çeviri ekonomik sermayenin yanı sıra kültürel sermaye olarak da önem gösterilen bir olgudur ve ulusal edebiyatların oluşumuyla hegemonik dil ve ülkelerin baskıcılığına karşı direnç göstermek ve okuma yazma oranını artırmak için gereklidir (Venuti, 1998: 158-189).

Bu bilgiler ışığında Venuti çeviride akıcılığı reddeder. Zira akıcı okunan bir metin orijinal dilinde yazılmış gibidir. Ancak çevirmenin de en az kaynak metin kadar önemli olduğunu ve çevirmenin telif haklarından faydalanabilmesi için Yabancı eserin yabancılığını vurgulamak gerekir. Bu hem etik açısından hem de çeviribilimin araştırma nesnesinin çeviri ürün olduğu düşünülse çeviri metne verilen değerin artması için önemlidir. Bundan sonraki bölümde çevirmen için kullanılan ve olumsuz çağrışım yapıyor gibi görünen simülâtör kavramının bu makalenin başlığında çevirmenin tanımlamak için niçin kullanıldığından bahsedilmiştir.

2. Simülâtör olarak Çevirmen Kavramı

Simülasyon kavramı ilk defa Jean Baudrillard tarafından postmodernist düşünceyi simgelemek üzere kullanılmıştır. Postmodernist düşünceye göre, anlam sabit değildir ve değişkendir. Bu nedenle anlama eylemi kişiden kişiye

değişir. Görecelik olgusunun ön plana çıktığı postmodernist düşüncede, gerçeklik olgusu da kişiden kişiye değişmektedir. Örneğin, şemsiye yağmurdan korunmak için kullanılırken, bazen de güneşe karşı korunmak için kullanılabilir. Bu durumda şemsiyenin yağmurdan koruma özelliği çeşitlenmiş ve neticede anlam çokluğu meydana gelmiştir. Bu durumda gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki de yok olmuştur.

Simulasyon, postmodernist düşünceye göre orijinalin veya gerçekliğin taklidi olarak ele alınabilir (bkz. Nicol, 2009:5). Simulasyonlar (simulacra) gerçek kişilerin veya nesnelere yerini almaya başlamış ve gerçek stlk denen bir kavram ortaya çıkmıştır (İng: hyperreal) (bkz. Baudrillard, 2010: 3). Örneğin, bir yazarın sosyal ađ sitesindeki kullanıcı profili onun gerçek üstü bir yansıması ve simulasyonu olarak dşlebilirken, yazarın kendisi gereklidir. Ancak, yazarın kitabını daha önceden okumamış olan bir okuyucu onu tanımadığından, yazar gerçeklik değildir. Gerçekliğin gerçek olması için okuyucunun onu görece tanınması gerekir. Yazarlar dahi farklı eserler yazarken değişik ruh hallerine bürünmektedir. Örneğin, söz konusu yazarın bir kitabını okumuş olan birey onu sakin ruh haliyle tanırken ve gerçeklik bu iken, yazarın başka bir eseriyle karşılaştığında onu daha hareketli bir ruh durumu içerisinde tanıma fırsatını elde edebilir. Bu nedenle, okuyucunun yazarı tamamen tanınması imkansız dahi olabilir.

Bu çalışmada ise, Venuti'nin görüşleriyle paralel ancak kısmen farklı olarak çevirmen için simulatör kavramı önerilmiştir. Kaynak metnin yazarı için orijinal metnin yazarı, orijinal yazar gibi kavramlar kullanılırken, çevirmen için taklitçi demek onu kaynak metnin yazarı kaşısında indirgeyici bir yaklaşımdır. Madem ki çevirmen de en az kaynak metnin yazarı kadar önemli bir pozisyona sahip olmalı, telif haklarından faydalanmalı, eviri eser orijinal eser statüsüne yükseltilmeli, çevirmen için taklitçi kavramı yerine postmodern düşünceden etkilenerken simulatör kavramı önerilebilir. Postmodernist düşüncede simulatör kavramı direkt gerçekliğin taklidi olarak düşünülmemelidir. Hatta bazen simulasyon gerçeklikten daha saygın bir konuma erişebilir. Örneğin, gerçek hayatında anksiyete bozukluğu olan bir birey sosyal ađ sitelerinde pek çok arkadaş edinebilir ve onlarla etkili sohbetler gerçekleştirebilir. Bu aslında bireyin bir simülasyonudur. Çevirmen de bir simulatör olarak bazen kaynak metinden daha başarılı bir eviri metin üretmeyi başarabilir. Örneğin kendi kültüründe az popüler olan orijinal bir

Çevirmen bir Simülâtör mü yoksa “Gerçek” bir yazar mı?

metin yabancılaştırılarak erek ortama aktarıldığında daha etkili ve bir yeniliği beraberinde getirdiğinden daha başarılı olabilir..

SONUÇ

Bu çalışmada, Venutici bakış açısından çeviri eserlerin kaynak metin kadar önemli olduğu vurgulanmış ve çevirmenlerin tıpkı kaynak metnin yazarı gibi çevirdiği eserden sorumlu tutulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır zira çeviri eserler kaynak metinlerin bir türevi veya taklidi olarak düşünülmemelidir. Çevirmen, çeviri sürecinde çevirinin çeviri olduğu hissiyatını okuyucuya sezdirmeli ve yabancılaştırma çeviri stratejisine başvurarak görünür olayı tercih etmelidir. Çeviride etik olan yabancı eserin yabancılığını vurgulamaktır. Bu yapıldığı takdirde, çevirinin de çeviri kategorisinde bir yeri olacak ve başlı başına bir eser olarak ele alınabilecektir. Bununla birlikte, çalışmada çevirmen için simülâtör kavramı önerilmiş bunun yapılsının nedeni ise çevirmenin basit bir şekilde taklitçi konumundan kurtarılmasını sağlamaktır zira bazen simulasyonlar bile gerçek üstü olarak kaynak metinden daha başarılı bir statüye ulaşabilir. Ayrıca, yazar için orijinal yazar veya kaynak metnin yazarı gibi kavramlar önerilirken, çevirmen için ise çeviri eserin yazarı ya da simülâtör gibi kavramlar önerilmesi çeviri eserlerin de başka bir yazın kategorisi olarak kabul edilmesini sağlayacaktır. Bununca birlikte, çeviribilimin araştırma nesnesi çeviri ürünüdür. Çeviri ürününün ise incelemeye değer olabilmesi için çeviri olduğu gerçeğinden kopmadan ele alınması gerekir. Bu durum çeviribilimin olgunlaşmaya meyilli yapısına da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

BAUDRILLARD, J. (2010). *Simulacra and Simulation*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

GÜRÇAĞLAR-TAHİR, Ş. (2011). *Çevirinin ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul.

MUNDAY, J. (2012). *Introducing Translating Studies Theories And Application*, Routledge, Londra ve New York.

NICOL B. (2009). *The Cambridge Introduction to Postmodern Fiction.*, Cambridge. University Press.

VENUTI, L (1998). *The Scandals of Translation*, Routledge, Londra ve New York.

Mehmet Cem Odacıoğlu- Şaban Kktrk – Glfıdan Aytış

VENUTI, L (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, Routledge, Londra ve New York.

İnternet Kaynakları

<http://alisveris.yapikredi.com.tr/tanim.asp?sid=FDWVN0WPZH5HMUFUXH2D> Erişim: 25.03.2016.